

COINCIDENȚE : EMINESCU ȘI LEOPARDI.

În cartea pe care d. T. Vianu o consacră analizei operei poetice a lui Eminescu ¹⁾, d-sa justifică astfel apropierile pe care le stabilește între poezia acestuia și aceia a altor poeți străini : «Analogii cu literaturile străine au fost introduse în scopul de a reliefa prin o comparație o trăsătură sufletească, pentru a preciza o diferență, sau pentru a pune în lumină o influență în formarea concepției sale.»

Apropieri sporadice între poezia lui Eminescu și aceia a altor mari poeți ai romantismului occidental s'au făcut în diverse rînduri. S'a încercat chiar să se stabilească un fel de înrudire între aceste spirite (ex. : Vigny, Novalis, Lenau, Leopardi, Byron, Lermontov), înrudire care se explică nu atît prin influența pe care ar fi exercitat-o unii asupra altora, cît mai cu samă prin curentul de gîndire în care s'au încadrat cu toții.

În ce-l privește pe Eminescu este util de reținut un foarte interesant articol pe care-l publică A. Phillppide în *Viața Romînească*, Vol. XXXVIII (1915) pag. 159-193 intitulat *Coincidențe* și în care marele filolog semnală unele analogii cu poeții greci și latini din epoca clasică a antichității.

În rîndurile de mai jos, noi ne propunem să scoatem în evidență o serie de analogii între Eminescu și Leopardi care n'au fost semnalate și care ni se par în adevăr izbitoare.

Din prudență, le numim «coincidențe», deoarece timpul nu ne-a permis să facem cercetările necesare spre a vedea dacă Eminescu l-a cunoscut pe Leopardi sau nu. ²⁾

1) *Poezia lui Eminescu*. Cartea Romînescă, 1930. Colecția Gîndirea.

2) Dintre apropierile care s'au făcut pîpă acum între poezia lui Eminescu și aceia a lui Leopardi noi cunoaștem numai următoarele : T. Vianu,

Spre deosebire însă de alți cercetători care au tratat problema într'un mod cu totul incidental, noi ne-am propus să prezentăm pe cât posibil și, natural, deocamdată schematic, toate analogiile ce ni le-a sugerat lectura îndelungată a lui Leopardi și a lui Eminescu.

Deși ca adept al teoriei lui Schopenhauer despre lume și viață, Eminescu nu credea în progresul omenirii, scepticismul său făcându-l să vadă numai zădărnici în orice tentativă a spiritului uman de-a se ridica mai sus, s'a constatat că idealismul său este tot atât de puternic ca și pesimismul, căci nimeni n'a cîntat mai frumos decît el trecutul nostru istoric și nimeni n'a iubit poate mai mult decît el acest pămînt, așa de oropsit în decursul vremurilor. (cf. *Doina, Scrisoarea III*).

D-I Vianu a arătat dealtmînteri că idealismul și pesimismul eminescian se armonizează perfect în sufletul poetului, aceasta fiind în general o caracteristică a tuturor romanticilor. Așa se explică de ce «critica pesimismului și aderarea la concepția pesimistă le întîlnim chiar în cele dintîi poezii» (cf. *Eptigonii, Impărat și Proletar, etc.*).

Aceiași concepție tristă despre viață a are și Leopardi. Oamenii se nasc ca să plîngă, zice el, iar motivul acestei stări de lucruri numai destinul îl cunoaște. (Negletta prole | Nascemmo al pianto, e la ragione in grembo | De'celesti si posa). [*Ultimo canto di Saffo*]. Durerea, amărăciunea și plictiseala formează viața noastră, lumea este un noroi și merită să suferim pentru ea. (Non val cosa nesuna | i moti tuoi [o mio cuore], nè di sospiri è degna | La terra. Amaro e noia | la vita, altro mai nulla ; e fango è il mondo. (*A se stesso*).

Cu toate acestea, din același neville de ideal, de bine și frumos, Leopardi a cîntat și el trecutul. Și el își creiază în trecut o lume fictivă, numai pentru el și, cum este natural, pentru dînsul timpurile de glorie sînt acelea cînd trăiau oameni care preferau să se sinucidă decît să vadă libertățile lor călcate în picioare (Cf. *Bruto minore*).

Cea mai caracteristică bucată ce amintește de prima parte a *Scrișorii* a III și a IV este *l'Inno al Patriarchi*. Leopardi cîntă aici vremurile cu mult prea fericite ale lui Adam, ale lui Noe,

Poezia lui Eminescu ; D. Caracostea, Eminescu față de Leopardi (Revista Fundațiilor Regale 1938, nr. 2) și A. Belciugățeanu : Giacomo Leopardi 1937, (o broșură editată de Seminarul de Lit. Italiană dela Facultatea de Litere București).

ale lui Avram și Iacob. În toată poezia se simte un suflu biblic, o adiere de liniște și pace și un farmec care amintesc deasemenea de V. Hugo (cf. *Booz endormi*).

Citez pasajul referitor la viața lui Avram și Iacob. (Or te, padre de'pii, te giusto e forte, | E di tuo seme i generosi alunni | Medita il petto mio. Dirò siccome | sedente, oscuro, in sul meriggio all'ombre | Del riposato albergo, appo le molli | Rive del gregge tuo nutrice e sedi, | Te de'celesti peregrini occulte | Bear l'eteree menti, e quale, o figlio | Della saggia Rebecca, in su la sera, presso al rustico pozzo e nella dolce | Di pastori e di lieti ozi frequente | Aranitica valle, amor ti punse | Della vezzosa Labani de [Rachela].

În definitiv Leopardi își dă sama că asupra fiecăruia planează o forță oarbă, gata a ne strivi oricând, care nu ține socotală de rangul nimănui. (Forse in qual forma, in quale | Stato chesia, dentro covile o cuna, | È funesto a chi nasce il dì natale. [*Canto notturno di un pastore errante nell. Asia*]; sau cum spune Eminescu (Deși trepte osebite le-au ieșit din urna sorții, Deopotrivă-i stăpânește raza ta și geniul morții. (*Scrisoarea I*) Lucru care nu-l împiedică să preamărească timpurile patriarhilor, după cum Eminescu proslăvește pe acelea ale lui Mircea.

Dar poezia în care Eminescu preamărește mai mult trecutul este fără îndoială *Epigonii*. Cît de mari și venerabili apar în ochii lui un Țichindeal, un Momuleanu sau un Daniil Scavinschi!

Nu se gîndește desigur nimeni să conteste sinceritatea părerilor lui Eminescu, dar cine-i mai citește astăzi cu toate laudele sale?

În cu totul alte condiții se găsește Leopardi cînd vorbește de înaintașii săi: un Dante, un Petrarca, un Ariosto, un Tasso sau un Alfieri. (cf. poezia *Ad Angelo Mai*). Sentimentul care a dat naștere acestei bucăți este identic cu acel ce la determinat pe Eminescu să scrie *Epigonii*. Aceiași admirație pentru trecut, pentru nobleța sufletească a acelor mari spirite care și-au iubit cu pasiune țara, aducîndu-i glorie prin operele lor; același dispreț pentru prezent, pentru micimea de suflet a contemporanilor, pentru epigoni.

Iată ce spune de exemplu despre Petrarca (E le tue dolci corde | Susurravano ancora | Dal tocco di tua destra, o sfortunato | Amante... Oh! te beato, | A cui fu vita il pianto! A noi le fasce | cinse il fastidio; a noi presso la culla | Immoto siede, e su la

tomba, il nulla). Exact ceiace va spune și Eminescu (Iară noi? Noi epigonii... simțiri reci, harfe zdrobite... | In noi totul e spoială, tot e lustru fără bază).

Mai interesant este însă pasajul referitor la Tasso, pentru care Leopardi a avut totdeauna o adevărată predilecție, desigur și din cauză că viața aceluși nefericit poet se aseamănă cu acela a lui Leopardi. — O Torquato, cine te-ar înțelege când fiecare nu se gîndește decît pentru el? Cîți n'ar socoti și astăzi o prostie chinurile tale, astăzi cînd tot ce-i mare și rar este socotit drept o nebulie!

(O caro, | Chi ti compiangeria, | Se, fuor che di se stesso, altri non cura? | Chi stolto non direbbe il tuo mortale | Affanno anche oggidì, se il grande e il raro | Ha nome di follia!)

Sînt versuri care chiamă îndată în mînte pe ale lui Eminescu. (Da, ciștigul fără muncă, iată singura pornire. | Virtutea? e o nerozie, geniul? o nefericire. (*Scrisoarea III*). Prin contrast, prezentul este zugrăvit de amindoi poeții în culorile cele mai negre.

În primul rînd, constatăm și la unul și la celălalt o mare iubire de țară și o profundă durere, vecină cu disperarea, văzînd soarta ei prezentă. Deaici invectivele contra conducătorilor politici, contra guvernanților perfizi și lași. Fără a enumera toate pasajele unde fiecare din ei deplînge soarta țării sale, mă voi opri asupra imaginii plastice, a portretului pe care-l zugrăvește Eminescu în *Dotna* și asupra aceluia pe care-l prezintă Leopardi în oda *All'Italia*.

Cine dintre Romîni nu cunoaște pederost pasajul? (Vai de biet Român săracul! | Îndărăt tot dă ca racul. | Nici îi merge, nici se 'ndeamnă | Nici îi este toamna toamnă | Nici e vară vara lui | Și-i străin în țara lui... | Numai umbra spinului | La ușa creștinului)? Și cine dintre Italieni nu cunoaște portretul acestei femei înlănțuite, cu părul despletit, cu îmbrăcămîntea în dezordine, cu fața ascunsă între genunchi, plîngînd. (O patria mia, | Oimè quante ferite, | che lividor, che sangue! Oh! qual ti veggio, | Formosissima donna!... | Chi la ridusse a tale? E questo è peggio | che di catene ha carche ambe le braccia; | Si che sparte le chiome e senza velo | Siede in terra negletta e sconsolata, | Nascondendo la faccia | Tra le ginocchia e piange!)

Nemulțămirea față de prezent și-o manifestă poeții noștri nu numai prin lacrimi pe mormîntul trecutului. Spiritul lor anti-civilizator și negativist îi determină să ia uneori atitudini mult

mai energice. Vehemenții lui Eminescu din a doua parte a *Scrisorii a III-a* nu-i găsim un pendant identic la Leopardi. Totuși poetul italian a tratat și el aceeași temă în *Pallinodia* care este tot o satiră a prezentului, a noului secol; decît tonul este aici mult mai calm, tot desgustul lui Leopardi răsfrîngîndu-se într'o ironie în care sarcasmul și zeflemeaua înlocuiesc vehemența limbajului eminescian.

Goana după fericire și conștiința zădărniceii oricăror eforturi omenești sînt zugrăvite magistral de Eminescu la începutul *Scrisorii I* (Unul caută 'n oglindă de-și buclează al său păr, | Altul caută în lume și în vreme adevăr), iar Leopardi în epistola *Al conte Carlo Pepoli*: Unul nu are în cap decît să-și îngrijească părul și să-și studieze mișcările, să aibă bucătari străluciți, cai de rasă, să frecventeze diferite săli sau să se plimbe prin grădini și piețe, să participe la prînzuri și la jocuri ziua și noaptea; altul își cheltuiește vremea călătorind pe mări și prin țări. Însfirșit unul se face negustor, altul ofițer, fiecare căutînd să ajungă fericit făcîndu-l pe altul să sufere.

(Lui delle vesti e delle chiome il culto | E degli atti e dei passi, e i vani studi | Di cocchi e di cavalli, le frequenti sale, e le piazze romorose, e gli orti, | Lui giochi e cene e invidiate danze | Tengon la notte e il giorno; | Altri... in cangiar terre e climi | L'età pendendo, e mari e poggi errando, | Tutto l'orbe trascorre... | Havvi chi le crudeli opre di marte | Si elegge a passar l'ore, e nel fraterno | Sanguè la man tinge, etc.)

Dar conștiința și sentimentul nimicniciei noastre, al efemerității existenței noastre pe pămînt ce versuri îi inspira lui Eminescu! (Iar în lumea asta mare noi, copii ai lumii mici, | Facem pe pămîntul nostru mușunoaie de furnici. | Microscopice popoare, regi, oșteni și împărați, | Ne succedem generații și ne credem minunați... | Muști de-o zi pe-o lume mică de se măsură cu cotul, etc.¹⁾ Și ce versuri îi inspiră lui Leopardi! (Cînd stau uneori pe malul mării [poetul se afla la Napoli] și contemplan sara milioanele de stele pentru care nu omul dar pămîntul întreg este necunoscut; și cînd mă mai uit și la acelea care ne apar numai ca un fel de ceață [desigur calea lactee] pentru care și stelele și planetele și soarele sînt de-adreptul necunoscute ori le apar așa cum ne apar și ele nouă, ce fel te arăți atunci în fața mea,

1) Scrisoarea I.

o neam omenesc orgolios? (E poi che gli occhi a quelle luci
oppunto, | Ch'a a lor sembrano un punto, | E sono immense i
guisa | Che un punto a petto a lor son terra e mare | Verace-
mente; a qui | L'uomo non pur, ma questo | Globo ove l'uomo
è nubba, | Sconosciuto è del tutto; e quando miro | Quegli an-
cor più senz' alcun fin remoti | Nodi quasi di stelle, | Ch'a noi
paion qual nebbia, a cui non l'uomo | E non la terra sol, ma
tutte in uno, | Del numero infinite e della mole, | con l'aureo
sole insiem, le nostre stelle | O sono ignote, o così paion come |
Essi alla terra, un punto | di luce nebulosa; al pensier mio |
che sembrò allora, o prole | dell' uomo? ¹⁾)

Caducitatea vieții omenești în comparație cu eternitatea
naturii inconjurătoare o găsim exprimată la Eminescu în poezia
Revedere (în formă populară): (Ce mi-i vremea când de veacuri |
Stele-mi scîntee pe lacuri! | Că de-i vremea rea sau bună, | Vin-
tu-mi bate, frunza-mi sună. | Și de-i vremea bună, rea, | Mie-mi
curge Dunărea. | Numai omu-i schimbător. | Pe pămînt rătăci-
tor. | Iar noi locul ne ținem. | Cum am fost așa rămînem: |
Marea și cu rîurile, | Lumea cu pusturile, | Luna și cu soarele, |
Codrul cu izvoarele); iar la Leopardi în poezia: *Il tramonto
della luna*.

Colinele și văile după ce apune luna rămîn în întuneric.
Dar starea aceasta nu durează mult, căci a doua zi soarele le
va lumina din nou, înveselindu-le. Numai omul nu poate să-și
întoarcă pașii înapoi spre copilăria ce-a rămas în urmă, căci
nicio altă auroră nu-i va mai răsări, iar la capătul întunericului
așteaptă mormîntul.

(Voi, collinette e piagge, | Caduto lo splendor che all' oc-
cidente | Inargentava della note il velo, | Orfane ancor gran
tempo | Non resterete, che dall' altra parte | Tosto vedrete il
cielo | Imbiancar novamente, e sorgere l'alba. | Ma la vita mortal,
poi che la bella | giovanezza sparì, non si colora | D'altra luce
giammai, nè d'altra aurora. | Vedovo è insino al fine; ed alla
notta | che l'altre etadi oscura, | Segno poser gli Dei la sepoltura).

Iar ca o consecință logică a concepției lor pesimiste despre
viață, poeții noștri văd în moarte o scăpare și o mîngiere în
același timp. Iată de ce amîndoi și-o închipue ca pe-o fecioară
binevoitoare care, îndurătoare, aduce alinare sufletului lor obosit

1) La Ginestra.

«O, umbră dulce, vino mai aproape | Să simt plutind deasupra-mi geniul morții | Cu aripi negre, umede pleoape» zice Eminescu în unul din sonetele din ultima parte a vieții, după cum Leopardi spusese cu o jumătate de secol înainte: «Nul altro in alcun tempo | sperar, se non te sola; | solo aspettar sereno | Quel dì ch'io pieghi addormentato il volto—nel tuo virgineo seno». (*Amore e morte*).

+ * +

O temă care revine des în poeziile lui Eminescu și Leopardi ca și 'n poeziile tuturor poezilor este dragostea.

Și aici există multă asemănare, multe coincidențe, între poetul român și cel italian.

Să luăm de pildă o poezie a lui Eminescu, din tinereță, când poetul nu-și precizase încă definitiv atitudinea și când nu ajunsese încă la stăpînirea desăvîrșită a formei. Este vorba de *Mortua est*. În fața unei morți așa de absurde, plin de îndoială și durere, poetul întreabă: „Dece-ai murit inger cu fața cea pală? Au nu-ai fost jună, n'ai fost tu frumoasă?” Totuși cine poate ști dacă ea nu-i mai fericită acum? Această nesiguranță, această neliniște îl face să pue în fața sicriului deschis problema însăși a existenței noastre: „Ș'apoi cine știe de este mai bine a fi sau a nu fi?” De un lucru este absolut sigur: „că ceiace nu e nu simte dureri. Și multe dureri-s puține plăceri“.

Reflecții asemănătoare are și Leopardi în fața mormîntului unei fete... din antichitate. (*Sopra un basso-rilievo antico sepolcrale dove una giovine morta è rappresentate in atto di partire, accomtatandosi dai suoi*).

Poate că ești fericită acum, zice și Leopardi, (Forse beata sei). Dar mai bine era cu siguranță dacă nu te-ai fi născut. (Mai non veder la luce Era, credo, il miglior). Dar acum când frumoșea ca o regină îi împodobește fața și corpul și când toată lumea începe să se închine înaintea ei, ca să schimbe toate acestea cu tăcerile mormîntului, mintea poate s'o priceapă, inima însă nu. (Ma nata al tempo | Che reina bellezza si dispiega | Nelle membra e nel volto | Ed incomincia il mondo | verso lei di lontano ad atterrarsi... | cangiar con gli oscuri | silenzi dela tomba i dì futuri, | Questo se all' intelletto | Appar felice, invade—D'alta pietade ai più costanti il petto). | Nenorocit oriunde s'ar întoarce, oriunde s'ar îndrepta este neamul omenesc: (Misera

ovunque miri, | Misera Onde si volga, ove ricorra, | Questa sensibile prole).

Acolo însă unde gândurile lor se întâlnesc mai mult mi se pare a fi când vor să exprime atotputernicia amorului, persistența imaginii iubitei, a unui gest, a unui cuvânt al ei în mintea poetului; obsesia acelui chip care ne luminează viața devenind ultimul scop și ultima rațiune a însăși existenței noastre: «Te urmărește săptămîni | Un pas făcut alene, | O dulce strîngere de mîni, Un tremurat de gene». (*Ce e amorul*).

Leopardi dezvoltă această temă într'un cadru mult mai larg și într'o poezie mult mai intimă: *Il Pensiero dominante* (Dolcissimo, possente, | Dominator di mia profonda mente; | Terribile, ma caro | Dono del ciel!). Această poezie este poate singura în care Leopardi descrie o clipă fericită din viața sa alit de chinuită. O singură dată i-a fost dat omului acestuia să guste din fucuria vieții. Deaceia inima lui ascultă și sub puterea acestui «pensiero dominante d'amore», uriaș, care stă înfipt în mintea lui ca un turn într'o cîmpie — deoarece toate celelalte gânduri s'au împrăștiat cu iuțeala fulgerului — poetul reușește să ne strecoare și nouă în suflet acea obsesie tainică despre care am pomenit și pe care ne-o sugerează așa de perfect și versurile lui Eminescu (Dispar și ceruri și pămînt). (Ratto d'intorno, intorno... al par del lampo | Gli altri pensieri miei | Tutti si dileguar. Siccome torre | Insolitario campo, | Tu stai solo, gigante, in mezzo a lei).

Sfirșitul poemei *Înger și Demon*, cînd față de împărat (Îngerul) vine de împacă printr'o sărutare sufletul zbuciumat al revoluționarului (Demonul) este asemuit de d. Vianu cu poemul *Rolla* a lui Musset, unde desfrînatul bulevardelor își găsește mintuirea sufletului fiind sărutat cu adevărată dragoste de mica prostituată Marie.

Și într'un caz și în altul avem deoparte spiritul răului, al demonului (revoluționarul, desfrînatul), de alta, curăția și nevinovăția (prostituata lui Musset nefiind decît o victimă inocentă a societății), care, prin iubire, ajung să împace și să răscumpere, să salveze sufletele răzvrătiților.

Dar tema împăcării printr'o sărutare dată de femeia iubită amantului ce se afla pe patul de moarte a fost tratată și de alți poeți, de obicei romantici. Leopardi o tratează și dinsul în *Consalvo*. Aici nu mai avem, așa dar, un răzvrătit, un demon, ci

un îndrăgostit care suferă în taină o viață întreagă și numai în ultima clipă, la despărțire, îi cere femeii dovada supremă.

Tema aceasta este utilizată, de altfel, și de antiromanticul G. Carducci într-o poezie intitulată *Gioafre Rudel*.

În sfârșit, o ultimă analogie se poate stabili și în reacțiunea pe care o au poeții noștri față de neînțelegerea ce provine din partea femeii iubite.

În mod obișnuit, se știe că atât Eminescu cât și Leopardi nu iubesc o anumită femeie, ci *femeia*. Fiecare a întrezărit în mintea lui un ideal de care ei sînt siguri că nu-l vor întîlni aici pe pămînt. Dar de multe ori li se întîmplă să fie înșelați crezînd că descopăr în vreun chip oarecare prototipul lor din lumea ideilor. Fiînd repede dezamăgiți, o caută în trecut cum au făcut și cu celelalte aspirații ale lor, (cf. Eminescu : *Scrisoarea IV* ; Leopardi : *Alla sua donna*). Și la fel de violentă este ca urmare satira contra femeii obișnuite care se preface doar că înțelege simțirea ce-o trezește în inima poetului, dar preferă de fapt pe oricare crai de pică ori de mahala.

Oricine își amintește de sfaturile lui Eminescu din *Scrisoarea a V-a* (Dalila). «Tinare ce plin de visuri urmărești vre-o femeie, | Pe cînd luna scut de aur, strălucește prin alee | Și păstrează umbra verde cu misterioase dungi, | Nu uita că doamna are minte scurtă, haine lungi).

Cine este familiarizat cu Leopardi găsește la poetul italian aproape aceiași termeni la adresa femeii depe a cărei față a căzut masca fermecătoare de mai înainte.

«La acea imagine strălucită rar poate să ajungă o femeie comună. Ceiace frumuseța ei proprie inspiră, o femeie nu-și dă sama și nici n'ar putea pricepe, căci nu încapă sub frumuseța ei îngustă un astfel de concept. Și pe nedrept ne-am scandaliza de aceasta, pentru că este absurd să ceri unei ființe așa de slabe un lucru așa de greu. Căci dacă natura le-a dat un corp mai delicat, ele au în schimb și o minte mai puțin încăpătoare», spune poetul din Recanati.

(A quella eccelsa imago | torge di rado il femminile in-
gegno ; | È ciò che inspira ai generosi amanti | La sua stessa
beltà, donna non pensa, | Nè comprender potria. | Non cape in
quelle | anguste fronti ugual concetto. E male | al vivo sfolgorar
di quegli sguardi | spera l'uomo ingannato, e mal richiede | sensi
profondi, sconosciuti, e molto | più che virili, in chi dell'uomo al

tutto | da natura è minor. Chè se più molli | E più tenui le membra, essa la mente | men capace e men forte anco riceve. (*Aspasia*).

Iar atunci când, după multe suferinți, poetul își dă sama de desăvârșita incompatibilitate între aspirațiile lui și scopurile practice ale femeii, ridicându-se din nou în «sfera lui de sus» și izolându-se de restul oamenilor, poate spune fără ură dar și fără mindrie :

«Ce-ți pasă ție chip de lut
Dac'oi fi eu sau altul?
Trăind în cercul nostru strîmt
Norocul vă petrece,
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor și rece».

(*Luceafăru*).

Che se d'affetti
Orba la vita, e di gentili errori,
È notte senza stelle a mezzo il verno,
Già del fato mortale a me bastante
E conforto e vendetta è che su l'erba
Qui neghittoso immobile giacendo,
Il mar la terra e il ciel miro e sorrido.

(*Aspasia*).

NICANOR RUSU.
